

Naurun voimalla yli ankeiden aikojen. Huumori entisen työyhteisön muistelussa

Arvio teoksesta Naarminen, Niina. *Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 2018. 427 s. ISBN: 978-952-5976-63-2.

Pirja Hyyryläinen

Naurun voima on Niina Naarmisen folkloristiikan alan väitöskirja, jossa hän tarkastelee yhteisöllistä kulttuuria ja huumorin merkityksiä tehdasyhteisössä Tikkakoskella Keski-Suomessa. [1] Teos sai vuonna 2019 Työväenperinne – Arbetartradition ry:n myöntämän kunniamaininnan Vuoden työväentutkimusta palkittaessa. Naarminen yhdistää tutkimuksessaan muistitietotutkimusta ja autoetnografista otetta mikrohistorialliseen näkökulmaan. Hän etsii tutkimuksessaan vastauksia kysymykseen muistitiedosta yhteisöllisten identiteettien ylläpitäjänä: toimiiko muistitieto niin myös sen jälkeen, kun tehdasyhteisöä ei enää ole; ja jos toimii, niin millä tavoin (s. 11)?

Tikkakoskella Keski-Suomessa oli lähes sadan vuoden ajan metalli- ja asetehdas, jossa valmistettiin Tikka-tuotemerkillä muun muassa aseita ja ompelukoneita. Tehtaan tunnetuin tuote lienee Suomi-konepistooli, joka tunnettiin myös lempinimellä ”Tikkakosken ompelukone”. Tehdas lakkautettiin vuonna 1991 tuotannollisista ja taloudellisista syistä, ja sen paikallisyhteisö koki omakohtaisesti deindustrialisaation eli teollisten työpaikkojen nopean vähenemisen vaikutukset.

Kolmella vuosikymmenellä toteutetulla tutkimuksella on harvinaisen pitkä aikajänne. Naarminen tallensi videoin ja äänitallentein tehtaan entisten työntekijöiden muistitietoa tekemällä haastatteluja vuosina 1996–2014. Hän haastatteli kahdeksaatoista miestä ja yhdeksää naista, joiden syntymäajat vaihtelivat 1900-luvun alusta 1970-luvulle. Noin puolet haastatteluista on tehty 1990-luvulla, ja joitakin henkilöitä hän on haastatellut ainakin kahdesti. Koska hän oli työskennellyt tehtaassa ja tunsu tehtaan kulttuurin, hänen oli yhteisön entisenä jäsenenä mahdollista hyödyntää omia muistojaan ja havaintojaan. Tämän lisäksi hänen aineistonaan toimivat muun muassa arkistoaineistot, kuten Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 1970-luvulla keräämät maakuntakeruuhaastattelut, kirjeet ja päiväkirjat.

Naarminen lähestyy yhteisöllistä kulttuuria ja huumorin merkityksiä monitieteisesti, erityisesti kriittisen ja radikaalin muistitietotutkimuksen keinoin. Niiden osalta hän painottaa Alessandro Portellin näkemyksiä muun muassa siinä, että haastattelija on tulkintoineen osa kertomusta. Kerronnan tutkimus taas yhdessä yhteiskuntahistoriallisen näkökulman kanssa antavat lisävalaistusta aiheeseen. Kerronta itsessään määrittyy monista asioista. Esimerkiksi haastattelijan etukäteen tekemät valinnat, kuten kysymykset ennako-oletuksineen, vaikuttavat haastattelun kulkuun ja vuorovaikutukseen. Tikkakosken tehdasyhteisöä määritti osaltaan myös puoluepolitiikka. Naarminen nostaakin esille yhdeksi kerrontaan vaikuttavaksi tekijäksi oletuksen haastattelijan ja haastateltavan poliittisuudesta (s. 42).

Naarminen on jakanut teoksen seitsemään päälukuun. Kolmessa ensimmäisessä hän esittelee aineiston, sekä hyödyntämänsä teorian, käsitteet ja metodit muistitietotutkimuksen, mentaliteettien tutkimuksen, mikrohistorian, kerronnan ja huumorin tutkimusten osalta. Ensimmäiseen kolmannekseen sisältyy myös oman tutkijan position ja kokemuksen reflektointia, joka jatkuu punaisena lankana läpi teoksen. Seuraavassa kahdessa pääluvussa hän käsittelee tehtaalaisten yhteisöllistä perinnettä ja huumoriperinteen yhteisöllisyyttä, ja viimeisissä kahdessa analysoi huumoria deindustrialisaation kontekstissa ja teollistumisen jälkimurrosten vaikutuksia suulliseen perinteeseen.

Työpaikan ja yhteisön menetys

Naarminen tarkastelee mikrohistoriallisen lähestymistavan avulla osaltaan myös teollista yhteiskuntahistoriaa. Tikkakosken tehdas oli paikallisesti iso työllistäjä, ja sen lähes satavuotisen toiminta-aikana samasta perheestä saattoi olla tehtaan palkkalistoilla työntekijöitä useasta sukupolvesta. Tehdas ei suinkaan ollut irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta tai historiallisesta maailmantilanteesta, vaan esimerkiksi vuosina 1947–1957 tehdas oli Neuvosto-omistuksessa. Sinä aikana tehtaan tuotanto suunnattiin aseiden valmistuksesta poljettavien ompelukoneiden valmistukseen.

Tehtaan sulkeminen vuonna 1991 muodostui vedenjakajaksi usean haastateltavan elämässä. Lama-aikana oli vaikea työllistyä uudestaan. Naarmisen tehdessä ensimmäisiä haastatteluja kandidaatin tutkielmaansa varten viisi vuotta tehtaan sulkemisen jälkeen osa haastateltavista oli edelleen työttömänä. Tiivis työyhteisö oli hajaantunut. Ennen tehtaan sulkemista eläköityneet eivät kokeneet hajaantumista yhtä voimakkaana, ja heidän taloutensa oli eläkkeen myötä turvattu. Heidän muistelussaan työskentely yhteisössä oli ollut onnellista aikaa ja johtaminen oikeudenmukaista. Jälkikäteen heidän oli vaikea ymmärtää, miksi olivat aikoinaan riidelleet esimerkiksi politiikasta. Työttömäksi jääneet taas kokivat yhteisönsä hiljalleen rapautuneen ja jääneensä yksin. He muistelivat työyhteisöä ja huumoria kuin menetettyä ihmissuhdetta. Tehdasyhteisön ulkopuolelle jääminen ja sitä myöten oman identiteetin muutos saattoivat aiheuttaa myös häpeää. Laajemmassa mittakaavassa Tikkakosken tehdasyhteisön kokemus deindustrialisaatio vaikutti myös työväen kansanomaiseen kulttuuriin. Yhteisön juuret olivat Tikkakoskea ympäröivällä maaseudulla, ja paikkakunnan teollisten työpaikkojen raju vähentyminen katkaisi yhteisön kansankulttuurin perinteen.

Se, mistä ei puhuta

Naarminen nostaa aineistostaan huumorin yhteisöä kannattelevana ja yhdistävänä tekijänä. Hän hyödyntää analyysissään muun muassa Seppo Knuutilan näkemystä jaottelusta korkea- ja kansankulttuurin välillä. Jakoon liittyy myös ajatus voimasuhteista: korkeakulttuuri on hallitsevassa asemassa ja kansankulttuuri on sille alisteinen. Alisteisessa asemassa olevalle, vaikkapa tehdasyhteisölle, huumori on yksi selviytymiskeino. Samalla se on keino eriyttää kuulija joko sisäpiiriin kuuluvaksi tai ulkopuoliseksi. (Fingerroos et al 2015, 214.)

Naarmisen haastateltavat antoivat huumorille erilaisia merkityksiä. Heidän kertomuksissaan huumori oli mukana sekä arjen että erikoisten hetkien kuvailuissa (s. 164). Huumori auttoi jaksamaan toisteisessa tehdastyössä ja myöhemmin kestämaan työn ja yhteisön menetystä. Aineistosta oli erotettavissa kolme huumorin lajia: sankaruus, narius ja trickster. Trickster-hahmo liittyy karnevalistiseen huumoriperinteeseen, jonka avulla esimerkiksi valta-asemat voitiin kääntää ylösalaisin. Naarminen nostaa esiin Natalie Zemon Davisin trickster-aiheisen tutkimuksen (2007), jossa sankari on ovela lepakko, ja pohtii, että esimerkiksi suomalaisten kansansatujen eläinhahmot, kettu ja karhu, muistuttavat haastateltavien kerrontaa. Kertomuksissa korostetaan sisäpiiriläisyyttä ja ulkopuolelle rajattua toiseutta ovelan ketun ja kömpelön karhun kautta. Ruotsin- tai venäjänkielinen patruuna, joka nolasi itsensä muodollisissa tilanteissa puhumalla suomea huvittavalla tavalla, saattoi edustaa kuvauksissa karhua. (s. 165–166.)

Huumorilla oli muitakin merkityksiä. Esimerkiksi itseironian avulla oli mahdollista tuoda esiin omia eriäviä mielipiteitään yhteiskunnallisista epäkohdista ja epätasa-arvosta (s. 361). Oli kuitenkin aiheita, joista haastateltavat eivät mielellään puhuneet, kuten hierarkia ja epätasa-arvo yhteisön ja sukupuolen välillä, tai niitä vähäteltiin. Yhteisön sisällä huumorilla oli sukupuoli, ja tehtaassa oli enimmäkseen maskuliininen ilmapiiri. Kaskujen ja humorististen tarinoiden kertominen miellettiin enemmän miesten perinteeksi. (s. 184, 189, 358.)

Naarmisen pitkään kerryttämä aineisto paljasti myös asioita, jotka olisivat saattaneet jäädä huomaamatta kertaluontoisessa tutkimuksessa. Hänen havaintonsa mukaan ihmiset pystyivät kertomaan ”kovasta elämästä” nauraen vasta vuosikymmenen päästä (s. 192). Teollisuustyön raskaassa arjessa hyvä työporukka ja nauru koettiin suurena voimavarana. Naarminen toteaa: ”Kun yhteisö hajosi, myös naurun voima hajosi.” (s. 386.)

Muistitiedon tallennus useille yleisöille

Naarmisen väitöskirja tarjoaa runsaan kattauksen tietoa eri yleisöille. Väitöskirjana se on suunnattu ensisijaisesti akateemiselle yleisölle, mutta yhteisötutkimuksena myös Tikkakosken tehdasyhteisölle itselleen. (s. 57). Tämä vaikuttaa luonnolliselta kaarelta, sillä tutkimus ei ole irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Koska *Naurun voima* edustaa osin myös autoetnografiaa tai autobiografiaa, on sillä todennäköisesti merkitystä myös tutkijalle itselleen.

Omaa tutkijan positiotaan Naarminen käsittelee kattavasti ja eri näkökulmista. Osin oman yhteisön tutkijana pääsee lähemmäs tutkimusaihettaan ja haastateltaviaan kuin ulkopuolisena. Lisäksi aiheen esiyymmärrys tarkoittaa sitä, että kenttä on jollain tapaa entuudestaan tuttu. Yhteisön entinenkin jäsenyys vaatii siinä tapauksessa tutkijan roolin eriyttämistä jäsenen roolista siinä määrin kuin se on mahdollista. Omia tutkijan ja jäsenen roolejaan Naarminen kirjoittaa auki kiitettävästi läpi teoksen.

Kirjasta välittyy tutkijan kunnioittava ja kuunteleva suhtautuminen haastateltaviin. Se, ja entinen jäsenyys, ovat varmasti vaikuttaneet siihen, kuinka lähelle Naarminen on päässyt haastateltaviaan. Heidän tuntemisensa on saattanut vaikuttaa syventävästi tutkimuseettiseen pohdintaan, esimerkiksi siihen, miten tutkimustulosten julkaisu tulee vaikuttamaan heihin (s. 50; Fingerroos et al 2015).

Naarminen pohtii myös haastatteluaineistojen jatkokäyttöä (s. 55). Hänen haastateltaviensa tiedot on tallennettu arkistoon tutkijoiden saataville tieteellisestä tutkimusta varten. Vuonna 2020 arkistoilla on erilaisia käytänteitä, ja tunnisteellisuuden vaatimus vaihtelee arkiston mukaan. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ei voi ottaa vastaan aineistoja, jos haastateltaville on luvattu anonyymius (Hankintapolitiikka). Tietoarkisto taas pyytää tallentajia poistamaan henkilötiedot, ja varmentaa asian tietosuoja-asetuksen (2016/679) mukaisella käsittelysopimuksella (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston aineistopalvelun arkistonmuodostussuunnitelma). Aineistonhallinnan käsikirjan mukaan puhe- ja videotallenteet ovat suoria tunnisteita, jotka tulisi poistaa (Aineistonhallinnan käsikirja).

Naarminen kirjan julkaisusta on kulunut kaksi vuotta. Hän nostaa esiin väitteen (s. 54), jonka mukaan ”aineistojen tunnistetietojen hävittäminen muilta tutkijoilta on tutkimusaineiston manipulointia ja tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon hävittämistä”. Aineistoja olisi toki suotavaa avata mahdollisuuksien mukaan muun tiedeyhteisön käyttöön (Kokko 2017, 91). Tällä hetkellä tehtävää tutkimusta, henkilötietojen käsittelyä ja aineiston tallennusta jatkokäyttöä varten rajaavat kuitenkin lait ja asetukset. Nykytilanteessa väite manipuloinnista kuulostaakin raflaavalta. Tutkimuksen suunnittelu vaatii tarkkaa ennakkopohdintaa aineistonhallinnan osalta, mutta manipulointia se ei ole.

Muistin voima

Kirjasta välittyy vahvasti naurun voima yhteisöllisyyden luojana ja kannattelijana vaikeina aikoina. Muistitietotutkimuksen avulla Naarminen on saanut tallennettua huumorin eri merkityksiä tietyn perhemäisen tehdasyhteisön folkloressa. Muistitieto toimii ainakin osin yhteisöllisen identiteetin ylläpitäjänä myös rakennemuutoksen jälkeen, ja huumorilla on siinä oma asemansa.

Väitöskirjan vahvuus on pitkässä katseessa, jonka tutkija on voinut luoda aineistoonsa. Aineiston kypsyttely yhdessä elämäkokemuksen karttumisen ja tutkijan uran edistymisen myötä tuo analyysille syvyyttä ja kerrostumia, joka on harvinaista nykyisessä nopeita tuloksia vaativassa akateemisessa maailmassa. Pitkä haudutusaika tuo mukanaan myös haasteita. Naarminen väitöskirja on runsaudensarvi, josta lukijan

voi olla vaikea poimia kohokohtia, ellei satu olemaan muistitietotutkija. Aineksista olisi saanut toisenkin teoksen aikaan. Lisäksi teoksen loppupuolella Naarminen pohtii, voisiko työväenkulttuurin pilkkahuumoria verrata verkkoyhteisöjen pilkkahuumoriin, vihapuheeseen ja trollaukseen. Tästäkin saisi varmasti pidemmän analyysin aikaiseksi. (s. 370–371)

Tikkakoskella tehdään rakennukset ovat jäljellä, vaikkakin muussa käytössä. Museota ei niihin ole perustettu, mutta kuten Naarminen toteaa (s. 383), ne toimivat muistin paikkana. Kirjoittaja itse on tallentanut yli 400 sivuiseen kirjaansa yhden tehtaan ja tehdasyhteisön historian lisäksi niitä koskevaa muistitietoa, joista koostuu runsasaineistoinen kokonaisuus. Vaikka Tikkakosken tehtaalla ei ole museota, sillä on muistin paikka juuri Naarmisen väitöskirjassa. Teos soveltuu perinteentutkimuksen ja historian opiskelijoille sekä Tikkakosken tehdasyhteisöstä että muistitietotutkimuksesta kiinnostuneille.

FM, YTM Pirja Hyyryläinen toimii etnologian ja antropologian väitöstudkijana Jyväskylän yliopistossa historian ja etnologian laitoksella. Väitöstudkimuksessaan hän tarkastelee karjalankielisten evakoiden jälkipolvien pyrkimyksiä voimaannuttaa esivanhempiensä kieltä ja kulttuuria.

Viitteet

[1] Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura on julkaissut arvioitavan kirjan myös sähköisenä versiona, <http://hdl.handle.net/10138/231260>. [Haettu 5.3.2020]

Internet-lähteet

”Tunnisteellisuus ja anonymisointi”. *Aineistohallinnan käsikirja*. Tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/aineistohallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html#tunnistetaulukko>. [Haettu 17.2.2020]

Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston aineistopalvelun arkistonmuodostussuunnitelma. Tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/asiakirjat/arkistonmuodostussuunnitelma/aineistopalvelu-ohjeosa/>. [Haettu 17.2.2020]

Hankintapolitiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/luovuta-aineistoa/luovutukset/hankintapolitiikka#.XkpuQ2RS9YI>. [Haettu 17.2.2020]

Kirjallisuus

Davis, Natalie Zemon. 2007. *Trickster travels. A Sixteenth-Century Muslim Between Worlds*. London: Faber and Faber.

Fingerroos, Outi, Naarminen, Niina & Matti Roitto. 2015. Äänekäs luokka. Tehdastyöväen menneisyyden ja muistitiedon jäljillä. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 13 (3): 209–222.

<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87033>. [Haettu 14.4.2020]

Kokko, Marja. 2017. Henkilötietojen suoja-aika esimerkkinä historiantutkimuksen tutkimuseettisistä kysymyksistä. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*, toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta ja Jari Eilola, 90–91. Helsinki: Gaudeamus.